

ФІЛОСОФІЯ ТА АРХІТЕКТУРА В ПРОСТОРИ СХІДНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Наукова стаття розкриває взаємовідносини гуманітарної спрямованості між філософією та простором архітектури із залученням концепцій стародавнього Сходу «дао» (Лао-цзи, Конфуцій), епохи античності (неоплатонізму) та сучасних теорій («моральної метафізики»). Виділено соціокультурні експлікації відносно архетипу «сад».

Ключові слова: шлях, експлікація, архетип «сад», рефлексія, моральна метафізика, архітектура.

Данная научная статья раскрывает взаимоотношения гуманитарной направленности между философией и пространством архитектуры с использованием концепций древнего Востока «дао» (Лао-цзи, Конфуций), эпохи античности (неоплатонизма) и современной теории («моральной метафизики»). Выделены социокультурные экспликации архетипа «сад».

Ключевые слова: путь, экспликация, архетип «сад», рефлексия, моральная метафизика, архитектура.

This scientific article reveals the interrelation of humanitarian character between philosophy and the space of architecture (teaching of neoplatoniki, Old East conceptions of Lao-Tzu, Confucius). The sociocultural explications concerning the archetype «garden» are chosen.

The keywords: «way», culture, explication, philosophy, architecture, garden.

Філософська спадщина зафіксувала вислів одного із представників античної традиції, який проголошував образ життя кініків – «буття собаки» – Антисфена, який зазначав, що «філософія надала вміння вести бесіду із самим собою» [7]. У той же час слід відзначити ще одну специфічну рису, яка притаманна для філософського дискурсу. Ця ознака розкривається завдяки залученню до етимології поняття «філософія», яке означає згідно із Піфагором «любов до мудрості». Але відношення мудрості як рефлексії та мудрості як Софії втілює дух града, приклад якого уособлює Софія Київська, а ще також Софія в Стамбулі. Глибинні взаємовідносини між філософією та архітектурним простором у східній специфіці неможливо відобразити, не використавши афористичний стиль мислення: «Зачерпни воду, і місяць буде в твоїй руці. Притулись до квіток, і їхній аромат просмокче твій одяг» [1].

Мета наукової статті – розкрити філософські вчення в просторі архітектурних візій та виділити гуманітарні експлікації стосовно архетипу «сад».

Методологічною основою щодо аналізу цієї проблематики виступають філософські концепції стародавніх мудреців (доктрина «шляху» Лао-цзи, Конфуція), а також роботи сучасних дослідників – Малявіна, В. Овчиннікова, Є. Торчинова, А. С. Колеснікова, Луїса Кана.

Східні філософські теорії мають тенденції до свого оновлення, супроводжуються праксеологічним вектором розвитку. Основні постулати вчення Конфуція в Стародавньому Китаї в ХХ ст. ініціюють формування напрямку неоконфуціанства [4,

с. 6]. Морально-етична проблематика визначила шлях рефлексії від етики до онтології, розкриваючи питання «панморалізму» в доктрині «моральної метафізики», одним із авторів якої постає фігура Моу Цзунсань [6].

Філософська рефлексія античних теорій у просторі архітектурних практик пов'язана із важливим ученням неоплатоніків. Онтологія Плотіна визначає структуру буття за допомогою дихотомії «тамошнього» і «тутешнього». Концепт «Єдиного» актуалізує набуття еманції в аспекті світла як уособлення істинної Краси. Сяйво набуває ознак прояву Божої волі у фізичному бутті. Тому оздоблені вітражами готичні собори знаменують собою втілення Божої краси, поєднаної з містицизмом світла. Вітраж – еманція Бога в архітектурному дискурсі. Вони мали великий теологічний зміст, адже на них були зображення біблійних сюжетів, тому вітраж виконував пропедевтичну функцію для пастви. Тому в часи пізньої готики вітраж заміщує повністю стіни, особливо це характерно для французьких храмів (величний Шартр XII ст.).

Викладання гуманітарних дисциплін, особливо філософії, у технічних університетах неможливе без використання певних засобів візуальної спрямованості, які розкривають специфіку цього типу знання, його змісту. Залучення до лекційних та семінарських занять різноманітних образів, символічних конструкцій, архетипу «сад» розкриває особливий філософський «зір», для якого характерними виявляються ознаки системного підходу, критичного погляду й функціонування аналітичної рефлексії.

Так, однією із популярних понятійних складових виступає образ «саду» в соціокультурному просторі. Цей архетип реалізує просторову структурованість, формує парадигму подвійності буття та розкривається на різних рівнях гуманітарної спрямованості. Тому слід акцентувати увагу на виділенні історичної, релігійної, світоглядної експлікації в рамках філософської рефлексії стосовно образу «саду». Так, ідеї символізму стосовно образу «саду» виявили свою природу на рівні взаємовідносин з іншими сферами людського буття, а саме в архітектурі. Наприклад, персидський дизайн з його структуруванням простору, геометрією та розташуванням елементів формують основу палацу Альгамбри (Гранада), Тадж-Махалу (Індія).

Із «садом» пов'язані уявлення релігійного штибу, адже він є символом земного чи небесного раю. Образ «саду» існує в контексті мрії, звільнення людини від реального світу. Сад у символічній формі актуалізує відстороненість від буденності та переключення свідомості суб'єкта на чуттєвий і духовний світи; огорожа саду у вигляді брами відображає «подвійність буття»: так, огорожа у вигляді забору, брами розкриває диференціацію сакрального від буденного, наприклад японські Торії.

Архетип «сад» уособлює уявлення релігійного характеру, виступаючи символом земного або небесного раю. Образ саду існує в аспекті мрії, звільнення людського «я» із реальної гріховності: у символічній формі актуалізується відстороненість від прояву буденності й включення свідомості суб'єкта на рівень чуттєвості та духовної злагоди, гармонійного поєднання внутрішніх станів людини.

Світоглядна експлікація образу «саду» демонструється завдяки компаративному аналізу західного та східного типу культури.

«Західний» сад є уособленням розваги, змінності буття, свята, відпочинку в контексті гедонізму та евдемоністичної парадигми (садово-паркове мистецтво XVII–XVIII ст., Версаль, Фонтенбло).

Натомість «східна» модель саду проявляється у спогляданні, рефлексії, свободи

«нічого не виражати» (китайський сад), спокою духу – атараксії. Крім того, прояв саду у вченні Конфуція у вигляді Кіпарисового Гаю реалізує основні принципи етико-політичної організації Піднебесної (резиденція Цюй-Фу) [4]. Яскравим прикладом об'єднання архітектури та філософії постає проект данської архітектурної компанії щодо «Народної будівлі» («Жень» – людина, народ), де було залучено поняття конфуціанської етики «жень» (гуманість) завдяки специфіки іконографічного мистецтва [2].

Східна парадигма структурування простору завдяки залученню архетипу «сад» актуалізує свою дію в образі «саду каменів» – сад Реандзі (Японія), важливою характеристикою якого виступає постійне вислизання від зору з боку глядачів п'ятнадцятого каменя, який розташований таким чином, що його «приховує» інше каміння. Формується внутрішній стан, зміст якого виражається у формулі «присутність відсутності». Метафорично вона розкривається за допомогою дзен-коану: «Що означає хлопок однією долонею? – Тишу». Концепт тиші (мовчання) – важливий метафізичний прояв сприйняття простору в східній гуманітарній моделі. Цей приклад синкретизує непохитність духу, не-діяння («забути себе»), трансцендентність людської свідомості, ритуал, церемонію. Сади в стилі «дзен» (Японія) ставлять за мету досягнення метафізичної гармонії. Філософська рефлексія східного саду просякнута поняттям «чистого досвіду» Нісиди Кітаро (1870–1945) – засновника кіотоської школи [6]. Чистий досвід долає такі протилежності, як суб'єкт/об'єкт, тіло/душа, час/простір, та народжує метафізичний шлях безпосереднього досвіду, вільного від зазіхань з боку розсудку.

Пошуки гармонійної єдності в аспекті структурування простору східної спрямованості пов'язані допоміжним чином з розкриттям таких понять японської гуманітарної рефлексії, як «аваре» та «юген» [5]. Саме їх специфічне функціонування в соціокультурному просторі актуалізує роботу «східної» моделі саду. Так, концепт «аваре» уособлює форму естетичного проникнення до буття, задля якого людина стає спроможною до подолання природної детермінації речей, усвідомлення їхньої певної фатальності.

В етимологічному контексті термін «аваре» позначає подих, стан здивування, захвату від дотику до природної дійсності. Цей стан ініціює народження емоційно-духовного відклику, який глибоко проникає до серця людини. Формується стрижень смислового гатунку, який розкриває модус естетичної цінності буття. Слід зазначити, що з точки зору «аваре» світ має вихідну гармонію, тому краса складає потенцію кожної речі, яку необхідно виявити, навіть тоді, коли, на перший погляд, предмет уособлює невпевненість щодо експлікації краси та стає перехрестям естетичної надлишковості: так, ароматом слив просякнута домівка безхатка, і від неї не можна відвести очей. Саме такий чуттєвий прояв до ідеального (досконалості) нерозривно пов'язаний з витокami японської релігії – синтоїзму: всесвіт просякнутий божественними еманациями.

Мислення має пантеїстичний характер, що потребує злиття з природною формою, руйнації бар'єрів між суб'єктом та навколишнім світом. Народжується концепт Великої Пустоти, завдяки якому реалізується принцип аваре в різних сферах культурного життя, у тому числі і в архітектурному дискурсі. Адже її основа мала не тектонічний характер, а пластичну природу. Світогляд європейського архітектурного мислення, що базується на функціонально-конструктивній ідеї вертикальної опори та горизонтального перекриття, замінюється відчуттям пластичності, органічної спонтанності, кореня, який пробиває землю.

Якісно новий тип світосприйняття метафізичного характеру має взаємини ще з одним поняттям японської ментальності – концептом «юген» [5]. Цей термін визначається в сенсі загадковості, недосяжності, незбагненності та має глибинні зв'язки з принципами буддизму, а саме в його ідеї швидкоплинності, нестійкості земного буття. Пошуки гуманітарної рефлексії спрямовані на виокремлення часового виміру із світу людини, надання людської сутності надчасового модусу, подолання мінливого плину буття.

Таким чином, архетип «саду» є змістовним в філософсько-культурологічній спадщині, має поліваріативний характер стосовно реалізації в різних напрямках соціокультурного контексту: релігійному, світоглядному. «Філософський сад» – загальна метафора східної рефлексії, особливо японської. Образ саду поєднує ідеї асиметричності, недовисловлення, порушення принципу балансу просторового штибу («сад каміння»). Завдяки поняттю Пустоти реалізується відчуття злиття (єднання) з гармонією Безмежного.

Отже, концепт пустоти маніфестує метафізичний тип світогляду, який характеризується появою речей із прірви таємничого Ніщо, із Великої Пустоти, та пізнання через кожну річ недосяжної для логічної раціональності. Таким чином, абсолютне відображається в буденному, тимчасовому, і саме в такому вигляді пробуджується тайна єдності, безмежності та глибини буття.

Література:

1. Афоризмы китайских мудрецов / [сост. М. Э. Логинова]. – М. : Эксмо, 2008. – 222 с.
2. Казаков Ю. Н. Самые удивительные шедевры мировой архитектуры / Казаков Ю. Н., Флавицкий Н., Константинофф С. – Спб., 2008. – 143 с.
3. Лао-цзы. Обрести себя в Дао / Лао-цзы ; [сост., пер. И. И. Семененко]. – М. : Республика, 1999. – 326 с.
4. Малявин В. В. Конфуций : [сборник изречений] / В. В. Малявин. – М. : Амонашвили, 1996. – 175 с.
5. Мартынов В. Ф. Эстетика : учеб. пособие / В. Ф. Мартынов. – Мн. : Тетра Системс, 2003. – 336 с.
6. Современная мировая философия : учебник для вузов / под ред. А. С. Колесникова. – М. : Академический проект ; Альма Матер, 2013. – 563 с.
7. Таранов П. С. 150 мудрецов и философов / П. С. Таранов. – Симферополь-Запорожье : Нарус-М., 2000. – 848 с.